

5. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917-1920: навч. посібн. / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.

6. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради / О.Л. Копиленко. – К.: Україна, 1992. – 204 с.

7. Кравчук М.В. Військове будівництво Української Центральної Ради та його законодавче закріплення / М.В. Кравчук // Правове життя сучасної України: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.) – Одеса: Фенікс, 2010. – 238с.

8. Кравчук М.В. Держава та армія УНР в період Тимчасового уряду та їх правове закріплення / М.В. Кравчук // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2010. - С. 69-76.

ІСТОРИЧНІ УРОКИ ВТРАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921)

БОЙКО Ігор Йосипович,

*д.ю.н., професор, професор кафедри
історії держави, права та політико-
правових учень Львівського національного
університету ім. І. Франка*

У тисячолітній історії державотворення українського народу важливе місце займає період Української революції (1917-1921), що характеризується значною політичною, військовою та дипломатичною діяльністю українських національних сил, спрямованою на відродження самостійної держави на всіх українських етнічних землях.

У березні 1917 р., рівно 100 років тому, в Україні почалася революція, яка знаменувала корінні зміни у житті українського суспільства, перехід до нових форм його існування і розвитку. Поштовхом до початку Української революції стала Лютнева революція в Російській імперії. В Україні у 1917 р. загалом склалися сприятливі передумови для відродження Української держави. Революції в Росії, Німеччині і Австро-Угорщині відвернули на деякий час увагу цих імперій від України. Вони були змушені займатися вирішенням своїх внутрішніх проблем. Україна, отже полишена ними хоч на деякий час, мала змогу діяти самостійно, піднятися з колін, звільнитися від іноземних поневолювачів, заявити світові про своє існування. Все це, безперечно, було не так просто: із заходу з перших же днів проголошення своєї незалежності на неї напала відновлена Польща, яка не могла примиритись з втратою Східної Галичини; на великій Україні знаходились численні ворожі сили - спочатку власті і війська Тимчасового уряду, а далі - більшовики, які всіляко протидіяли утворенню незалежної Української держави, потім - денікінці.

Відроджена Українська державність мала важливе історичне значення. Це була об'єктивна, загальнонаціональна спроба українського народу створити власну незалежну, суверенну державу, спроба звільнитися від вікової влади чужинців, влади, яка різними способами нав'язувала своє панування, своє право, свою ідеологію, свою історію; влади, яка намагалась денационалізувати український народ, адже національно свідомий

він був для неї небезпечним; влади, яка нещадно висискувала багатющі природні ресурси України, звідки черпала незліченні, величезні багатства, використовувала її народ. Великим позитивом було й те, що українці заявили про себе всьому світові як окрема нація, яка має право на власну державу; значно підвищився рівень національної свідомості тогочасного українського народу; українці здобули досвід державотворення, який міцно вкоренився в історичну пам'ять і став надбанням наступних поколінь борців за Українську державу, в тому числі і ХХ ст.

У період 1917-1921 років Україна пережила різні форми національної державності (УНР, Українська держава, ЗУНР), але державну незалежність втримати не змогла. Українські етнічні території були розділені між СРСР, Польською Республікою, Королівством Румунія та Чехословацькою Республікою. Таким чином, Українська національно-демократична революція зазнала поразки. Однак, не досягши своєї мети, Українська революція започаткувала процес формування модерної політичної нації та відродила традицію української державності.

Революційні події 100-річної давності мають для нас важливе значення. Враховуючи ті загрози, які нависли над сучасною Українською державою, важливим є проаналізувати і узагальнити причини втрати української державності в певні історичні періоди, критично оцінити позитивний і негативний історичний досвід боротьби українського народу за державну незалежність з однією важливою метою - уникнення помилок, які були допущені у попередні періоди і зберегти свою державу.

Як відомо, історія є вчителькою життя, тому ми намагаємося проаналізувати причини втрати Української державності в період визвольних змагань 1917-1921 рр., а відтак запропонувати рекомендації сучасним державним діячам, щоб не повторити минулих помилок. Як видається, головними причинами втрати Української державності були: непередготовленість українців до самостійного національно-державного життя, що мало наслідком неповну соціальну структуру тогочасної української нації. У той час був відсутній середній клас, промислова буржуазія, українців було мало серед міського населення. Українська Центральна Рада спиралася на дві непостійні у політичному відношенні соціальні групи – солдат і селян. Вони мали низький рівень національної свідомості, оскільки в часи Російської імперії проводилася тотальна русифікація українців (згадаймо Валуєвський циркуляр 1863 р. чи Емський указ 1876 р.). Українські солдати і селяни були ще не достатньо політично зрілими, вони не усвідомлювали цінності державної незалежності в повному обсязі і легко піддавались демагогічним гаслам більшовиків. Так наприклад на початку діяльності Центральної Ради тогочасне українське населення з недовірою і страхом ставилося до самої думки про самостійну Україну. Навіть гасло автономії України в межах Російської держави не було зрозуміле українським робітникам, селянам та воякам. Виховані російською імперською школою, російською церквою та військовою службою вони заявляли: «Ми три роки разом з росіянами в окопах на фронті з одного казанка їли, то нащо нам від них відділятися» [1, с. 1-2]. Ці заяви свідчили про низький рівень національної і політичної свідомості значної частини тогочасних українців. З усіх соціальних верств найбільш національно свідомою була інтелігенція, але вона складала лише 2-3 % усього населення. Після початку діяльності ЦР українська інтелігенція проводила роботу з пробудження несвідомих народних мас, пояснювала їм потребу своєї політичної організації. Для цих несвідомих мас М. Грушевський писав брошури: «Хто такі українці і чого вони хочуть» або «Звідки пішло українство і до чого воно йде» (Київ, 1917); слабка політична команда Центральної Ради, її нерішучість і непослідовність у внутрішній політиці, політична недосвідченість і надмірний романтизм політичних лідерів, їх схильність

до народницької, а не державницької позиції. Деяким політикам була властива упередженість, недобросовісність, некритичність, самовпевненість, безвідповідальність, що іноді прослідковується і у сучасних політиків. Інакше кажучи, деякі українські лідери знаходилися під впливом революційної романтики і соціального утопізму, що також стримували розвиток і утвердження Центральної Ради. Не було також єдності серед політичних лідерів Центральної Ради щодо питання про державну незалежність, федералізм та автономізм, що сприяло розколу в українському національному русі, викликало взаємні обвинувачення політичних партій, різних груп політичної еліти, населення регіонів; відсутність дисциплінованої, чисельної армії, що мало місце через недалекоглядність деяких керівників Центральної Ради (В. Винниченко, М. Грушевський та ін.), які під впливом соціалістичних ідей не розуміли, що власна армія є опорою державності, гарантом державного суверенітету. До недавнього часу серед об'єктивних і суб'єктивних причин українська влада недооцінювала значення власної армії. Зараз це вже враховано. Українська влада зараз зрозуміла, що хто не хоче годувати власну армію, буде годувати чужу. Адже на армію кожна держава покладає захист державної незалежності і територіальної цілісності; відсутність ефективних органів державної влади у центрі і на місцях, нерозвинутість системи місцевого самоврядування, не вистачало відповідно підготовлених державних службовців. Невдоволення Центральною Радою в містах і селах через слабкий зв'язок центру з регіонами, а подекуди і його повною відсутністю. Міста переважно не були осередками українства, оскільки були зрусифіковані і стали базою розкольницької діяльності українських більшовиків. Цей урок українська держава почала враховувати, хоча є ще деякі складнощі; низька якість правотворчої діяльності в УНР характеризувалася наявністю прогалін, правових колізій, значною кількістю оціночних понять і водночас складністю законодавства, поділом його норм на декларативні та фактичні. Суперечливим виявився й Закон «Про громадянство Української Народної Республіки» від 2 березня 1918 р., за яким громадянами УНР вважалися ті, «хто родився на території України і зв'язаний з нею постійним перебуванням та на цій підставі бере собі свідоцтво приналежності своєї до громадян Української Народної Республіки». Тобто не визнавалися громадянами УНР люди, які постійно проживали в Україні, але народилися за її межами; низька якість судочинства, недостатній рівень підготовки суддів, низькі знання деяких з них норм матеріального та процесуального права, відсутність в окремих суддів необхідних для здійснення правосуддя якостей та відповідного досвіду правозастосування; поступове знецінення національних ідеалів, відсутність соціальної захищеності населення, недооцінка значення пропаганди і роз'яснення цінності власної української державності серед народу. Негативне відношення керівників Центральної Ради до російських чиновників, яких через декілька місяців зумів ефективно використати гетьман П. Скоропадський, а згодом і більшовики [2, с. 13]; відсутність досвідченої української еліти, відсутність значної кількості підготовлених кадрів у різних галузях державного та суспільного життя, низький рівень національної свідомості української молоді, яка б могла скласти основу нової адміністрації та відсутність добре організованих правоохоронних органів, які б оперативно реагували на антиукраїнські настрої старих службовців. Як і в роки Центральної Ради, так і донедавна в сучасній Україні спостерігалася меншовартість перед Росією, звертали увагу на те, що вона скаже щодо розбудови Української держави, мало місце копіювання того, що відбувається в Росії. Треба цього позбуватися; відсутність єдиної української церкви, яка б підтримувала в народі прагнення до свободи, любов до рідної мови, історії, землі, яка б обстоювала право українського народу на свою незалежну соборну державу, що актуальне і для нашого часу; відсутність ефективної дипломатичної служби, а відтак відсутність міжнародної підтримки

Центральної Ради, особливо з боку держав Антанти, які не підтримували створення незалежної Української держави; діяльність Української Національної Ради відбувалися не в стабільній, мирній обстановці, а в умовах нескінченних воєн (досить сказати, що лише у Києві влада переходила з рук в руки 14 разів). Україна перебувала в оточенні ворожих сил, не маючи на міжнародній арені жодного союзника, котрий би однозначно підтримав її національну боротьбу за право на власну державу.

Основною причиною поразки УНР за Центральної Ради була російська більшовицька збройна агресія та окупація нею Української Народної Республіки у 1918 р., яка звела нанівець всі починання Центральної Ради, а зрештою призвела і до ліквідації української національної державності. Цей урок є дуже повчальним і актуальним, оскільки треба насамперед використати всі зусилля для захисту державного суверенітету. Окупація України радянською Росією ліквідувала українську державність. У випадку збереження Української держави за Центральної Ради, чи за П. Скоропадського, чи за Директорії, ніяких цілеспрямованих голодоморів-геноцидів, репресій, репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 рр., масових порушень прав людини в Україні можливо не було б. Тому український народ в сучасний період повинен консолідуватися, виконати свій борг перед пам'яттю мільйонів українців, які стали жертвами комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 рр. – зберегти єдину, неподільну і соборну Українську державу.

Отож, відстояти державну незалежність України за Центральної Ради у зв'язку з несприятливими внутрішніми і зовнішніми обставинами не вдалося. Однак, поряд з гіркою тяжкою поразкою, цей час приніс українцям і певні здобутки. Значно зросла, особливо на Східній Україні, національна свідомість, яка поширилася на усі верстви суспільства України. Український народ здобув упевненість у власних силах, сформував почуття поваги до себе, самоцінності тощо. Звичайно, правителі УНР допустили, як зазначалось, чимало помилок, часто дуже серйозних. Але вони самовіддано намагалися відновити незалежну українську державність і діяли, хоч і не завжди послідовно, проте в інтересах всього українського народу, а не поміщиків і капіталістів, як це посилено подавала радянська пропаганда. Крім того, вкрай несприятливо складалась для УНР зовнішньополітична ситуація. Власне, зовнішньополітичні фактори й були основною причиною загибелі української держави. З внутрішніми негараздами, проблемами українська держава напевне могла б справитись, а ось із зовнішньою агресією з боку значно сильніших сусідів не змогла [3, с. 501].

Після загального аналізу основних причин втрати української державності в кожного з нас може виникнути запитання, чи маємо ми право категорично осуджувати людей, в даному випадку політиків та державних діячів Української Народної Республіки за Центральної Ради, Української держави за П. Скоропадського, Української Народної Республіки за Директорії, ЗУНР, які діяли у тих чи інших історичних обставинах. Чи може краще намагатися зрозуміти своїх попередників? Адже, якщо говорити про період Української революції, то, на мою думку, політичні лідери не мали належного державотворчого досвіду, готових рецептів прийняття правильних рішень тощо. Проте, українці набули державотворчого досвіду, який є повчальним, корисним для сучасності.

Отже, боротьба Українського народу за державну незалежність 1917-1921 рр. показала, що одного факту проголошення самостійності недостатньо. Як і тоді, так і тепер, потрібна єдність усіх політичних сил держави, якої завжди бракувало в Україні. Саме відсутність такої єдності була основною причиною поразки української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. і є найважливішим уроком для сучасної Укра-

їни, адже єдність всіх політичних і національно-патріотичних сил сприяє досягненню спільної мети – побудови демократичної і правової держави.

Історичні уроки боротьби українського народу за свою державну незалежність 1917-1921 рр. повинні спонукати сучасне українське суспільство до усвідомлення необхідності звільнення від таких негативних рис як нерозуміння глибини подій, що відбуваються, вождизм, тенденція до взаємного поборювання, внутрішньополітичні чвари, популізм, надмірна емоційність, уразливість тощо. Тому в державі повинна бути розроблена програма консолідації населення своєї держави.

Однією з найважливіших проблем сьогодення є формування патріотичної політичної еліти, яка б відстоювала соціальну справедливість і рівність, дотримувалася б верховенства права. Важливим також є створення ефективних органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до міжнародних стандартів, а також професійних і патріотичних Збройних Сил, здатних гарантувати суверенітет і свободу та входження до військово-політичних організацій з метою забезпечення національної безпеки.

У сучасному українському суспільстві важливо вивчити і переосмислити українську історію, особливо ті нетривалі періоди, коли український народ ставав господарем на своїй землі, будуючи власну державу. Сьогодні, коли захист державного суверенітету і територіальної цілісності України ставить нові завдання, необхідно не стільки захоплюватися запозиченням практики державного будівництва інших держав, скільки врахувати досвід попередніх періодів української державності та причини їх занепаду. І в цьому відношенні державно-правовий досвід, набутий в період Української революції 1917-1921 рр., є особливо актуальним для сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Феденко П. Історія революції. 1917-1921. - І. Центральна Рада. – Б. м., б. р. – 29 с.
2. Гонтар О.В. Влада Української Центральної Ради в Одесі /О.В. Гонтар// Революція в Україні у XX-XXI століттях: співзвуччя епох. Матеріали I Міжнародної наукової конференції (Одеса, 18-19 листопада 2005 р.). – Одеса, 2005. – 298 с.
3. Тищик Б. Й. Історія держави і права України: акад. курс: підручник / Б.Й. Тищик, І. Й. Бойко. – К.: Ін Юре, 2015. – 808 с.

